

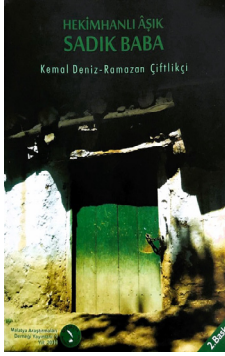

Deniz & Çiftlikçi, Hekimhanlı Âşık Sadık Baba

Deyiş Budak

Deniz, K., & Çiftlikçi, R. (2010). *Hekimhanlı Âşık Sadık Baba*. Malatya Araştırmaları Derneği Yayınları.

Özet

Bu çalışma, Ramazan Çiftlikçi ve Kemal Deniz tarafından hazırlanan "Hekimhanlı Âşık Sadık Baba Hayatı-Sanatı-Bütün Deyişleri" başlıklı eseri değerlendirmektedir. Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Hasançelebi Belediyesi'nin katkılarıyla yayınlanan bu eser, ilk baskısının yoğun ilgi görebilerek kısa sürede tükenmesinin ardından ikinci kez basılmıştır. Âşık Sadık Baba'nın Türk edebiyatı ve Alevi Bektaşî kültüründeki önemini ortaya koyan bu eser, sadece âşığın geniş kitlelere tanıtılmasını değil, aynı zamanda deyişlerinin toparlanması noktasında da önemli bir kaynak olmuştur. Eser, Sadık Baba'nın hayatı, sanatı ve bütün deyişlerini detaylı bir şekilde ele alarak onun kültürel mirasını koruma ve geniş kitlelere yayma amacı taşımaktadır.

Abstract

This study evaluates the work prepared by Ramazan Çiftlikçi and Kemal Deniz titled "Hekimhanlı Âşık Sadık Baba Life-Art-Whole Deyişleri". This work, which was published with the contributions of Hasançelebi Municipality of Hekimhan district of Malatya, was printed for the second time after the first edition attracted great interest and sold out in a short time. This work, which reveals the importance of Âşık Sadık Baba in Turkish literature and Alevi Bektashi culture, has been an important source not only in introducing the minstrel to the masses, but also in collecting his sayings. The work aims to protect and disseminate Sadık Baba's cultural heritage to the masses by dealing with his life, art and all his sayings in detail.

Corresponding Author

Deyiş Budak

Article History

Received

03 May 2024

Accepted

13 October 2024

Anahtar Kelimeler

Âşık Sadık Baba,
Malatya'da Âşıklık,
Hekimhan.

Keywords

Asik Sadik Baba,
Minstrel Tradition in
Malatya, Hekimhan.

Giriş

Bu çalışma, Hekimhanlı Âşık Sadık Baba isimli eserin değerlendirilmesini konu almaktadır. Eser, Ramazan Çiftlikçi ve Kemal Deniz tarafından Hekimhan Kaymakamlığı ve Hasançelebi Belediye Başkanlığı'nın teklifi doğrultusunda hazırlanmıştır. Amaç, yörenin önemli âşıklarından biri olan Sadık Baba'yı geniş kitlelere tanıtmak ve kaynak yetersizliği nedeniyle onun hakkında kapsamlı bir araştırma ortaya koymaktır.

Âşık Sadık Baba'nın kendi yöresi olan Malatya'da dahi yeterince tanınmadığını söyleyen yazarlar, kitabın okuyucuyla buluşmasının ardından âşığın hem kendi yöresindeki tanınırlığının arttığını hem de Türk edebiyatı ile Alevi-Bektaşî kültüründeki önemli yerinin daha iyi anlaşıldığını ifade etmişlerdir.

Yazarlar, eseri hazırlama sürecinde Hekimhan, Hasançelebi, Güvenç ve Basak köyü gibi bölgelerde alan araştırmalarında bulunmuşlardır. Bu süreçte Âşık Sadık Baba'nın ocağını ve türbesini ziyaret etmiş, aynı zamanda Sadık Baba ile ilgili sözlü ve yazılı kaynaklara ulaşmışlardır. Bu kapsamlı araştırma sayesinde Âşık Sadık Baba'nın yaşamı ve edebi kişiliği üzerine aydınlatıcı bilgiler elde etmişlerdir. Elde ettikleri bu bilgileri çalışmalarında kullanarak, Sadık Baba'nın hayatını ve sanatını detaylı bir şekilde anlatmışlardır. Ayrıca, çalışmalarını fotoğraflarla zenginleştirerek, okuyuculara görsel bir deneyim sunmuşlardır. Bu şekilde, Sadık Baba'nın kültürel mirasını geniş kitlelere tanıtmayı ve yaşatmayı amaçlamışlardır.

Şekil 1

Araştırmacılar Sadık Baba Kabrinde

Âşık Sadık'ın asıl adı Hüseyin ve Malatya'ya bağlı Hekimhan ilçesinin Güvenç köyünde doğmuştur. Doğum tarihi hakkında farklı bulgu ve veriler bulunan Âşık Sadık 1771 (Kazancı & Yardımcı, 1993, s. 77) ve Özerdem (1996), Deniz & Çiftlikçi (2010) göre 1784'tür. Babası Kurada Ali, annesi Fatma'dır. Çocukken akrabalarının bulunduğu, önce Sivas'a, daha sonra Kayseri'ye bağlı Karaöz köyüne göçmüşler. Eğitimini Hacı Bektaş Veli dergâhında almış, okuma-yazma öğrenmiştir. Hacı Bektaş Dergâhında Hamdullah Çelebi, "Sadık" mahlasını vermiştir. Hayatının neredeyse tamamı çiftçilikle geçmiş ve iki kez evlenmiştir. Güvenç köyünde 1839 yılında (farklı bulguya göre 1837) vefat etmiştir (Deniz & Çiftlikçi, 2010, ss. 18-20). Sadık Baba'nın mezarı türbe olarak kabul edilmekte ve ziyaret edilmektedir (Kazancı & Yardımcı, 1993, s. 77).

Şekil 2

Sadık Baba Mezarı

Eserin ilk basımının kısa sürede tükendiğini söyleyen Deniz&Çiftlikçi, incelediğimiz ikinci baskıda bazı düzeltmeler yaptıklarını ve Âşık'ın iki Deyişini daha bularak toplam 196 Deyiş okuyucuların hizmetine sunduklarını belirtmiştir.

Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm Sadık Baba'nın, Hayatı Edebi Kişiliği ve Türbesi, İkinci Bölüm ise Sadık Baba'nın Bütün Deyişleri olarak yazılmıştır.

Eserin birinci bölümü, 3 alt bölümden oluşmaktadır.

Birinci alt bölüm, "Malatya'da Âşıklık Geleneği ve Hekimhanlı Sadık Baba" Ramazan Çiftlikçi tarafından yazılmış olup, 6 başlık altında incelenmiştir.

1. 19. Yüzyılda Malatya'da Âşıklık Geleneği
2. Edebiyatımızda Sadık Baba Mahlaslı Şairler
3. Sadık Baba'nın Hayatı
4. Sadık Baba'yla İlgili Menkıbeler
5. Sadık Baba'yla İlgili Çalışmalar
6. Âşıklık Geleneği ve Sadık Baba

İkinci alt bölüm, "Hekimhanlı Âşık Sadık Baba'nın Edebi Kişiliği ve Türbesi" Kemal Deniz tarafından yazılmış olup, 4 başlık altında incelenmiştir.

1. Konu ve Tema
2. Biçim Özellikleri
3. Dil ve Üslup Özellikleri
4. Sadık Baba Türbesi Çevresinde Yapılan Uygulamalar

Üçüncü alt bölüm, "Sadık Baba'nın Çalınıp Söylenen Deyişleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme" Süleyman Özerol tarafından yazılmıştır.

Eserin birinci bölümünde; XIX. yüzyılda Malatya'da âşıklık geleneğinden, bölgedeki âşıklardan ve Türk halk edebiyatında Sadık mahlası alan şairlerden bahsedilmektedir. Sadık Baba'nın asıl adı Hüseyin olup Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Güvenç köyünde doğduğu belirtilmiştir. Araştırmacı Hamza Aksüt (2010, s. 312), Güvenç Köyü hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Aksüt, köyde yaşayanların Ağuçan Ocağına bağlı Hacım Sultan Ocağı talipleri olduğunu ifade etmektedir. Eserin bu bölümünde âşığın çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği yerlerden bahseden Çiftlikçi, Hacı Bektaş Dergâhında eğitim almış olan âşığın; tekke kültürünü, Alevi Bektaşî erkânını ve okuma yazmayı burada öğrendiğini belirtmiştir.

Bu bölümde Sadık Baba'nın on ayrı menkıbesi ve Sadık Baba ile ilgili kaynak, çalışma ve literatür de verilmiştir. Sadık Baba ile ilgili ilk çalışmanın Avukat Cemal Özbey tarafından 1957'de yapıldığını aktaran Çiftlikçi, daha sonraki dönemlerde yazılan 1984 yılında Ali İhsan Tertemiz'in bitirme tezi ve Ahmet Özerdem'in kaleme aldığı "*Sadık Baba*" (1996) adlı eserinden bahsetmiştir. Ayrıca Sadık Baba ile ilgilenen önemli kişiler arasında Mehmet Yardımcı ve Osman Kazancı (1993) bulunmaktadır. Her ikisi birlikte hazırladıkları *Hekimhan Folkloru ve Hekimhanlı Halk Şairleri* adlı antolojide Sadık Baba'nın deyişlerine yer vermiştir. Sadık Baba'yı anma etkinlikleri ve Sadık Baba konulu sempozyum (2010) düzenlendiğini belirten yazar, kendisinin de bulunduğu bu sempozyumun baskısının yapılarak davetlilere sunulduğunu belirtmiştir.

Çiftlikçi'nin ifadesine göre, Sadık Baba'nın âşıklık geleneğinde ustasının kim olduğu net olarak bilinmemektedir. Ancak Çiftlikçi, Sadık Baba'nın Pir Sultan kolundan gelen âşıklardan olduğu iddiasını ortaya atarak bu görüşün akademik olarak onaylanmasını ummaktadır. Bu durum, Sadık Baba'nın âşıklık geleneği içindeki yerinin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamak adına önemli bir noktadır.

Sadık Baba'nın deyişlerinin sır kâtibi ve kayınbiraderi Molla Bektaş tarafından yazıya geçirildiğini belirten Çiftlikçi, aynı zamanda Sadık Baba'nın ümmi olmadığını ve okuma yazmayı Hacı Bektaş Dergâhında öğrendiğini vurgulamıştır. Mahlasının Hacı Bektaş çelebilerinden

Hamdullah Çelebi tarafından verildiğini belirten yazar, Sadık Baba'nın badeli âşıklar kategorisinde olduğunu belirtmiştir.

Eserin ikinci alt bölümünde, Kemal Deniz, Hekimhanlı Âşık Sadık Baba'nın edebi kişiliği ve Türbesi üzerine bir inceleme sunmaktadır. Deniz, Sadık Baba'nın şiirlerini incelerken, beşeri ve sosyal konular ile dini ve tasavvufi konular olmak üzere iki kümeye ayırmıştır.

Yazar, Sadık Baba'nın bir tekke ozanı olması sebebiyle deyişlerinde büyük ölçüde dini tasavvufi terimler ve motifler bulunduğunu belirtmektedir. Beşeri ve sosyal konulara dair yapılmış güzelleme ve taşlamalardan oluşan az sayıda şiirin olduğuna değinmiş, yoğunluğun dini ve tasavvufi konulara odaklandığını ifade etmiştir.

Deniz'in analizine göre, Sadık Baba'nın dini ve tasavvufi şiirleri arasında Tevhid, Naat, Münacat, Esmâ-i Hüsnâ, Methiye, Mersiye, Maktel, İlâhi, Devriye, Nefes, Düvaz İmam, Mürüvetname, Medetname, Elifname ve Ayetleme gibi türler bulunmaktadır.

*Onlardır dünyanın temelini kuran
Dine davet edip küffarı kıran
Sadık'a muhabbet badesini veren
Allah bir Muhammed Ali değil mi? (Kitaptaki 54. Şiir)*

Bu şiirde Aşığın, tevhid inancını dile getirdiğini söyleyen Deniz, tekke edebiyatında bu kadar çok sayıda Düvaz-ı İmam söyleyen başka bir aşığın olmadığını belirtmiştir.

*On'ki imam on dört masum
Onlar için indi Yasin
Sadık'a muhabbet tasın
Veren Şah'ın katarında (Kitaptaki 12. Şiir)*

Aşık Sadık Baba'nın Mersiye türünde söylediği bir deyişe de;

*Kul olan çekmez mi Şah'ın gayretin
Burcu evliyadır hem zahir batın
Sarraf olan bilir gevher kıymetin
İmam Hüseyin'in yasıdır deyi (Kitaptaki 94. Şiir)*

*Şah imam Ali'den Hasan'a erip
Hüseyin yolunda can ü baş verip
Evliyalar makamına yüz sürüp
Dilenirim İmam Hüseyin deyi (Kitaptaki 75. Şiir)*

Deniz, âşığın devriye türünde söylediği deyişlerde tasavvuf inancını dile getirdiğini vurgulamıştır.

*Ezeli zat bir meniden halkoldum
Canan katresinden içtim ayrıldım
Atadan azmedip anaya geldim
Ana ırrahmine düştüm ayrıldım (Kitaptaki 94. Şiir)*

*Sadık der uyandım kalktım
Meğer seyran imiş bahtım
Dedim Şah'ım değil vaktim
Gene bu bazara geldim (Kitaptaki 98. Şiir)*

Edebiyatımızda *Elifname* türünde örnekler veren âşıklardan birinin de Sadık Baba olduğunu söyleyen Deniz, aşğın işlediği konuları türlerine göre örneklendirmiştir.

*Evveli bismillah Hakk'ın kelamı
Elif Allah ismi "B" ye bağlayam
İki nokta üç harf ile cemali
"T" taala tahir "S"ye bağlayam (Kitaptaki 90. Şiir)*

*Mim de nedir? Nun da nedir?
Künde nedir küfte nedir?
Üçyüz altmış demde nedir?
Vav he isbat dilidir bu (Kitaptaki 179. Şiir)*

*Ayın aybın örttü anda
Gayın'ı severim canda
Fe kaf ismi hoş lisanda
Hu'ya bağladım gönlümü (Kitaptaki 183. Şiir)*

Bu türler, Sadık Baba'nın zengin şiir dünyasını ve farklı temaları nasıl işlediğini anlamak adına önemli bir çeşitlilik sunmaktadır. Kemal Deniz'in bu detaylı incelemesi, Hekimhanlı Âşık Sadık Baba'nın edebi mirasını ve şiirlerindeki çeşitliliği anlamak isteyen okuyuculara önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Kemal Deniz, Sadık Baba türbesi çevresinde yapılan uygulamaları titiz bir şekilde inceleyerek, Hekimhan Güvenç köyünde bulunan Sadık Baba'nın evini ve türbesini ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Deniz, türbenin fiziki yapısı, çevresindeki faaliyetler, içinde bulunan eşyalar ve türbeye hizmet eden Sadık Baba'nın torunları hakkında önemli gözlemler yapmıştır.

Türbenin fiziki yapısını ve genel atmosferini detaylı bir şekilde açıklayan Deniz, türbenin çevresinde gerçekleşen faaliyetlere de odaklanarak, bu alanda düzenlenen etkinlikler ve ritüeller hakkında bilgiler sunmuştur.

Eserin üçüncü alt bölümünde yer alan değerlendirme, Sadık Baba'nın çalınıp söylenen deyişleri üzerine kısa bir incelemeyi içermektedir. Süleyman Özerol, bu bölümde Sadık Baba'nın deyişlerinin yalnızca Malatya, Urfa ve Sivas gibi belirli bölgelerde değil, ülkemizin hemen her yanındaki Alevi-Bektaşî toplumlarında ve cemlerde çalınıp söylendiğini vurgulamıştır. Sadık Baba'nın çalınıp söylenen deyişlerinden örnekler veren Özerol, bu değerlendirmesiyle, Sadık Baba'nın deyişlerinin yaygınlığını ve etkileşimini vurgulayarak, Alevi-Bektaşî kültürü içindeki önemini ortaya koymaktadır.

Özerol'un Âşık Sadık Baba deyişlerine verdiği örnekler şunlardır ve bu örnekleri Ahmet Özerdem'in *Sadık Baba* eserinden aldığını vurgulamıştır.

*Erenlerden hayır öğüt istersen
Hakikat olmayan halde bulunma
Gönül kelamını kâmile söyle
Alıcı olmayınca açma dükkânı
Gece gündüz fikrim zikrim
Allah bir Muhammet Ali
Gönül her hevayı gezme
Felek gafil tutar seni*

Zahid benim ilen dava kılırsın
Evvel şeraitin şartı kaç idi
Onbeşinde bivefaya yar oldum
Zanni güman olduğuma ağlarım
Arayıp gezerdin cihan içinde
Hayali gönlümde mihman olan yar
Arifler katına ereyim dersin
Cavidan ilmin dersin alagör
Narı firkat ile hasretim ayan
Sineler dağlamak bana mı düştü

Eserin ikinci bölümü, Sadık Baba'nın şiirlerinden oluşmaktadır. Sadık Baba'nın *Bütün Deyişleri* adıyla yayınlanan eser 196 deyişten oluşmaktadır. Bu deyişlerden vereceğimiz birkaç örnekle Sadık Baba'nın zengin kelime dağarcığı ve şiir dünyası daha iyi anlaşılacaktır.

Bismillahirrahman ezelidir ya Aliyyel Mürteza

Okurum lemyezeliden savt ile taze taze
Hel eta şanına geldi ya Ali ya iliya
Sirrile cihane geldik hem işin oldu seza

Cahile yüz bin söyleyen söz ona kar eylemez
Arifi billah olanlar belli der la söylemez
Mutu kable en temutu menzilin dad eylemez
Mahmudu makama erer içer tasından meze

Âlem-i gayb-ı ganinin kadrini bilmeyenler
Dahi bundan bi-basardır söyleyen olmaz zafer
Söylerim tekrar tekrarı ya rahimi ya gaffar
Bil âlemin ayeti sen rahmetinden erdir bize

Nefs elinden isyanım çok durdum Hak divanına
Kereminden sen bilirsin ne düşerse şanına
Sad hezaran şükrederim lütf-u ihsanına
Dilerim ruz-i mahşerde bendene kılma ceza

Titrer tamu narından cesette canım benim
Ömrümü bade kılmışam ermedi canım benim
Lem kalu' dur mim bela'dır zahid nişanım benim
El hakim suresine zahid olmazsın seza

Aynel ayan key yakındır bak kulun didarına
İlmine tahsin edegör arifin esrarına
Sadık'ım mürvete düştüm Horasan serdarına
Takıp sanki gerdanıma dediğin dediğin kılsın ceza (Kitaptaki 16. Şiir)

Gönül kelamını kâmile söyle

Alicı olmayınca açma dükkânı
 Ariflik manasın sor sual eyle
 Müşterisiz yerde olma lisanı

Cahil inkar eder ahdinde durmaz
 Burda ağlamayan o demde gülmez
 Yalan ile iman bir yerde olmaz
 Neden maruf yalancının imanı

Cümle âlem gezer arar Hak deyi
 Arif ifşa eder kula bak deyi
 Nehy-i münkir inkâr eder yok deyi
 Ben âdemde gördüm Hakk'ın ihsanı

Yerde değil gökte değil ya kande
 Acep Hak mihman m'ola bu tende
 Vela-kat kerremna ola beni âdemde
 Kimse bilmez kimde mihman cananı

Almayana değil sözüm alana
 Gerçekler yuf dedi kalbi yalana
 Canım kurban olsun halden bilene
 Sadık'a bildirdi külli noksanı (Kitaptaki 39. Şiir)

Her taamın lezzeti ol su ile tuzdan çıkar

Nan ü nimet bilmeyenler akıbet gözden çıkar

Dört kitabı derceden ol zülcelalin emri bu
 Sünnetini kılmayanlar ibtida farzdan çıkar

Hakkını na-hakkını farketmeyen ol bir kişi
 Kamil ile sohbet etse söyleriken sözden çıkar

Suratı insana benzer nefsi olmuş ona dev
 Dinini tahsin edenler imanı tezden çıkar

Cahilin kisb ü karı olmaz nadanın konca gülü
 Vefasız bir dula benzer aldanan kızıdan çıkar

Cehdi cehle meylediben Hakk'ın emrin bilmeyen
 Cömerdin nasibi boldur nekesin azdan çıkar

*Güruhu naci olanlar sıdkile sever Şahı
Ona bende olmayanlar cilve-i nazdan çıkar*

*Sadık'ın dilinden daim ferdî vahittir ahı
Yetmiş ikiden dışarı ta ezeli ervahı (Kitaptaki 163. Şiir)*

Sonuç

Bu eser Hekimhanlı Âşık Sadık Baba'nın hayatı, sanatı ve deyişlerini detaylı bir şekilde ele alarak onun kültürel mirasını geniş bir perspektifle değerlendiren kapsamlı bir çalışmadır. Yazarlar, Sadık Baba'nın Türk edebiyatı ve Alevi-Bektaşî kültüründeki yerini vurgulamış ve bu bağlamda önemli bir kaynak oluşturmuştur. Alan araştırmaları, yazılı ve sözlü kaynakların taranmasıyla elde edilen bilgiler, Sadık Baba'nın edebî kişiliğini ve kültürel mirasını derinlemesine anlamaya olanak tanımıştır.

Eserin dikkat çeken yönlerinden biri âşığın yalnızca yöresel bir figür olarak değil, Türk halk edebiyatında ve Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli yer tutan bir ozan olarak ele alınmasıdır. Sadık Baba'nın şiirleri hem dini ve tasavvufî konular hem de toplumsal meseleler açısından zengin bir içerik sunmaktadır. Özellikle, tasavvuf edebiyatına yaptığı katkılar ve Alevi-Bektaşî kültüründeki etkisi, bu eserin önemini artırmaktadır.

Eser hem akademik çevrelere hem de halk edebiyatı ve Alevi-Bektaşî kültürüyle ilgilenen geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. İlk baskısının tükenmesinin ardından yapılan ikinci baskıda esere yeni deyişler eklenmiş ve bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bu durum, eserin önemini ve gördüğü ilgiyi bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Âşık Sadık Baba'nın kültürel mirasını koruma ve gelecek nesillere aktarma çabalarına anlamlı bir katkı sunmaktadır. Eser, Sadık Baba'nın sanatı ve deyişlerini okuyucularla buluşturarak onun Türk edebiyatı ve Alevi-Bektaşî kültüründeki yerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda eser, konuya ilgi duyanlar için değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar / References

- Aksüt, H. (2010). *Aleviler, Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan*. Yurt Kitap-Yayın.
- Deniz, K., & Çiftlikçi, R. (2010). *Hekimhanlı Âşık Sadık Baba Hayatı-Sanatı-Bütün Deyişleri*. Malatya Araştırmaları Derneği Yayınları.
- Kazancı, O., & Yardımcı, M. (1993). *Hekimhan Folkloru ve Hakimhanlı Halk Şairleri*. Açıksöz Yayınları.
- Özbey, C. (1957). *Sadık Baba Hayatı ve Deyişleri*. Emek Yayınları.
- Özerdem, A. (1996). *Sadık Baba*. Anadolu Matbaası.
- Tertemiz, A. İ. (1984) Sadık Baba'nın Yaşamı, Sanatı, Şiirleri. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi) [Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü].